ЛЯХОВСЬКА

Олена Василівна

Skalecka.olena@ukr.net

УДК 637.1: 338.3

ВИРОБНИЦТВО МОЛОКА ТА МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

PRODUCTION OF MILK AND DAIRY PRODUCTS IN UKRAINE: TRENDS AND PROSPECTS

DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.4\(1\).5](https://doi.org/10.37634/efp.2020.4(1).5)

к.е.н., н.с., ДУ "Інститут
регіональних досліджень ім.
М.І. Долишнього НАН
України"

LYAKHOVSKA Olena Vasylivna – PhD in Economics, Researcher, State Enterprise "Institute of Regional Studies after M.I. Dolishnii of NAS of Ukraine"

Досліджено тенденції заготівлі молока сільськогосподарськими підприємствами та домашніми господарствами України. Із роками заготівля молока у сільському господарстві динамічно зменшується, водночас спостерігається перехід до підприємницьких форм ведення молочного скотарства. Зазначено, що зменшення обсягів заготівлі молока впродовж останніх років вплинуло на динаміку промислового виробництва молочних продуктів. Наведено загальну характеристику зовнішньої торгівлі України молоком та молочними продуктами. Встановлено, що необхідно стимулювати глибинну переробку молока, зокрема виробництва масла вершкового (основного продукту експорту) та сирів (з метою уникнення імпортозалежності).

* * *

Исследовано тенденции заготовки молока сельскохозяйственными предприятиями и домашними хозяйствами Украины. С годами заготовка молока в сельском хозяйстве динамично уменьшается, при этом наблюдается переход к предпринимательским формам ведения молочного скотоводства. Отмечено, что уменьшение объемов заготовки молока в течение последних лет, повлияло на динамику промышленного производства молочных продуктов. Приведена общая характеристика внешней торговли Украины молоком и молочными продуктами. Установлено, что необходимо стимулировать глубокую переработку молока, в частности производства масла сливочного (основного продукта экспорта) и сыров (с целью избежания импортозависимости).

* * *

The dairy industry is one of the important components of the food industry in Ukraine. Significant dynamic and structural changes in the procurement, processing and foreign trade of milk and dairy products have been observed in recent years. Further prospects for the development of the dairy industry are formed under the influence of a decrease in agricultural harvesting of milk, a decrease in the volume of deep processing of milk (production of butter and cheese), changes in foreign trade.

It is important to study the current state of the dairy industry and identify trends in its further development.

The tendencies of milk procurement by agricultural enterprises and households of Ukraine are investigated. Over the years milk production in agriculture has been dynamically diminishing, with a shift to entrepreneurial forms of dairy farming. It has been noted that the decrease in milk production volume in recent years has influenced the dynamics of industrial production of dairy products. In particular, in recent years the production of cheese and butter has decreased significantly, and milk production has been characterized by unstable trends. The general characteristics of Ukraine's foreign trade in milk and dairy products are presented. In recent years, the value of the export-to-import ratio has been positive for most dairy products. Over the last year (2018), exports of butter, condensed milk and cream, condensed milk and cream and whey prevailed in Ukraine. At the same time, they imported more cheese and butter, fermented or fermented milk and cream. The main part of the exported dairy products was export of butter and milk and cream condensed, imported mainly cheese.

It is established that the main problem of the dairy industry today is the low level of milk production. Therefore, financial and investment processes should be stimulated to build farms and increase livestock production at enterprises to offset losses from reduced milk production by households. At the same time, it is necessary to encourage deep processing of milk, in particular the production of butter (main export product) and cheese (to avoid import dependence).

Ключові слова: молочна промисловість, заготівля молока, виробництво молока та молочних продуктів, експорт молочних продуктів, імпорт молочних продуктів

Ключевые слова: молочная промышленность, заготовка молока, производство молока и молочных продуктов, экспорт молочных продуктов, импорт молочных продуктов

Keywords: dairy industry, milk production, milk and dairy production, dairy exports, dairy imports

ВСТУП

Молочна промисловість – одна із вагомих складових харчової промисловості України. Молочні продукти українського виробництва значною мірою задовольняли внутрішній попит, а також активно імпортувались (зокрема, масло вершкове, молоко та казеїни). Проте в останні роки різко знизились темпи сільськогосподарської заготівлі молока (сировини для молочної промисловості), що може мати негативні наслідки для розвитку молочної промисловості у майбутньому.

МЕТА роботи – дослідити сучасні тенденції молочної промисловості України та виявити перспективні напрями розвитку.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інформаційною основою роботи були дані Державної служби статистики України та Державної фіскальної служби України. У дослідженні використовувались методи порівняння, аналізу, синтезу, індукції, дедукції та інші методи, що дозволили виявити динаміку, структуру та логічні зв'язки між досліджуваними елементами.

РЕЗУЛЬТАТИ

Виробництво молока та молочних продуктів – важлива складова харчової промисловості України (у 2019 р. молочні продукти становили 13,68 % від реалізованих харчових продуктів). Сировинну основу молочної продукції становить молоко – продукт сільськогосподарського молочного скотарства. Відповідно, розвиток молочної промисловості корелює з молочним секто-

ром сільськогосподарського виробництва.

Впродовж 2013-2019 рр. обсяги заготівлі молока в Україні зменшились на 15,68 % (у домогосподарствах – на 21,76 %; на підприємствах – зріс на 5,23 %, попри нестійкі тенденції: у 2013-2017 – приріст заготівлі, а у 2017-2019 – спад) (рис. 1).

Ключовим чинником, що зумовив таку динаміку, було зменшення поголів'я корів (на 26,05 %), як у сільськогосподарських підприємствах (на 21,77 %), так і у домогосподарствах (на 27,33 %). Водночас помірні темпи зниження заготівлі молока підприємствами зумовлені зростанням обсягів надоїв молока (середній річний удій молока від однієї корови за 2013-2019 рр. зріс у підприємствах – на 28,24 %, а у господарствах населення – на 4,97 %).

Загалом у 2019 р. в Україні було перероблено близько 18,42 % сировини молока (проти 16,32 % – у 2013 р.). У структурі молочних продуктів України переважало виробництво молока (55,93 % від молочної продукції) та інших молочних продуктів (28,60 %), глибинна переробка, тобто виробництво сирів та масла у 2019 р. становило 10,47% і 5,00% відповідно (табл. 1).

Виробництво молока впродовж останніх років зросло на 1,33%, проте темп приросту характеризувався нестійкими тенденціями: у 2014 р. виробництво зросло на 15,43 %, у 2015-2016 рр. – знизилося на 8,89 % і 40,99 % відповідно, у 2017-2018 рр. – зросло на 69,78 % і 0,18 % відповідно, у 2019 р. – знизились на 4 % (табл. 2).

Рис. 1. Темп приросту обсягів заготівлі молока в Україні, % [розраховано за даними [1]]

Таблиця 1

Структура виробництва молока та молочних продуктів в Україні за видами, % [розраховано за даними [1]]

Назва виробів	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Молоко	52,54	58,23	58,09	45,42	58,75	58,47	55,93
Масло	5,01	5,79	5,66	7,58	6,11	5,88	5,00
Сири	13,29	10,51	10,73	13,59	10,73	11,15	10,47
Інші молочні продукти	29,17	25,47	25,51	33,41	24,41	24,50	28,60
Всього	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Таблиця 2

Темп приросту виробництва молока та молочних продуктів в Україні, % [розраховано за даними [1]]

Назва виробів	2014/2013	2015/2014	2016/2015	2017/2016	2018/2017	2019/2018	2019/2013
Молоко	15,43	-8,89	-40,99	69,78	0,18	-4,00	1,33
Масло	20,34	-10,62	0,99	5,88	-3,20	-14,62	-4,94
Сири	-17,66	-6,68	-4,44	3,61	4,61	-5,77	-25,01
Інші молочні продукти	-9,05	-8,55	-1,14	-4,09	0,99	17,17	-6,69
Всього	4,14	-8,67	-24,53	31,26	0,65	0,37	-4,82

Напротивагу до тенденцій у виробництві молока значно зменшились обсяги виробництва молочних продуктів більш глибокої переробки – масла та сирів. За 2013-2019 рр. обсяги виробництва масла в Україні зменшились на 4,94 %, а сирів – на 25,01 %.

До інших молочних продуктів відносяться, зокрема молоко та вершки підсолонжені, коагульовані, йогурти, кефіри та інші ферментовані продукти, казеїн та казеїнати. За 2013-2019 рр. виробництво цих продуктів в Україні зменшилось на 6,69 %, проте за останні 2018-2019 рр. спостерігалось зростання обсягів цього виробництва (у 2018 р. – на 0,99 %, у 2019 р. – на 17,17 %).

Переважає тенденція до зменшення обсягів виробництва продукції молочної промисловості в Україні не вплинуло на зростання імпортозалежності від цих

продуктів. Близько 7,45 % від обсягу вироблених молочних продуктів у 2018 р. експортували, водночас імпортували – 1,43 %. За даними Асоціації виробників молока у 2018 р. Україна увійшла у топ 5 країн з експорту вершкового масла, зайняла третю позицію серед країн-експортерів казеїну та восьму позицію серед світових експортерів сухого збираного молока [2].

За останні роки значення коефіцієнту покриття експорту імпортом було позитивним для більшості молочних продуктів. Тому в Україні переважав експорт над імпортом масла вершкового (у 2018 р. коефіцієнт покриття – 17,21 %), молока та вершків згущених (10,34 %), молока та вершків незгущених (7,12 %) та молочної сироватки (7,02 %). Водночас імпортували більше сирів (0,46 %) і маслянки, ферментованих або сквашених молока та вершків (1,07 %) (табл. 3).

Таблиця 3

Коефіцієнт покриття експортом імпорту молока та молочних продуктів в Україні, %

[розраховано за даними [1]]

Товарна підгрупа	Назва виробів	2013	2014	2015	2016	2017	2018
401	Молоко та вершки, не згущені	0,77	1,20	5,56	5,11	6,74	7,12
402	Молоко та вершки згущені	2,80	9,77	53,58	34,46	21,38	10,34
403	Маслянка, ферментовані або сквашені молоко та вершки	0,23	0,32	0,91	0,66	0,74	1,07
404	Молочна сироватка	6,25	5,54	7,41	8,93	10,48	7,02
405	Масло вершкове	0,33	0,99	11,63	9,88	28,98	17,21
406	Сири	3,26	1,78	1,49	0,81	0,69	0,46
	Всього	2,13	2,17	5,18	3,72	4,35	2,83

За 2013-2018 рр. серед молочних продуктів зріс експорт масла вершкового (у 5,79 рази), молока та вершків не згущених (у 2,64 рази) і маслянки, ферментованих або сквашених молока та вершків (у 1,73 рази). Водночас зменшився експорт сирів (на 91,50 %), молочної сироватки (на 51,38 %) і молока та вершків згущених (на 22,16 %).

За 2018 р. спостерігались тенденції зростання експорту маслянки, ферментованих або сквашених молока та вершків (на 102,87 %) і молока та вершків не згущених (на 51,37 %). Водночас зменшився експорт молока та вершків згущених (на 26,72 %), молочної сироватки (на 11,68 %), сирів (на 5,27 %) і масла вершкового (на 0,91 %).

Основну частину з експортованих молочних продуктів у 2018 р. становили експорт масла вершкового (48,79 % від обсягу експорту молока та молочних продуктів в Україні) і молока та вершків згущених

(22,40 %) (рис. 2).

Імпорт молочної продукції мав тенденції до зниження впродовж 2013-2015 рр., проте за 2016-2019 рр. імпорт усіх видів молочних продуктів зріс. Тому за 2018-2017 рр. імпорт масла вершкового зменшився на 88,90 %, молока та вершків згущених – на 78,90 %, молока та вершків не згущених – на 71,51 %, маслянки, ферментованих або сквашених молока та вершків – на 63,52 %, молочної сироватки – на 55,82 % і сирів – на 39,91 %. На відміну цьому у 2018-2017 рр. імпорт цих продуктів зріс: масла вершкового – на 66,82 %, молока та вершків згущених – на 51,47 %, молока та вершків не згущених – на 43,21 %, сирів – на 41,77 %, маслянка, ферментовані або сквашені молоко та вершки – на 40,61%, молочної сироватки – на 31,84%.

Основну частину серед імпортованих молочних продуктів у 2018 р. займали сири (71,78 %) (рис. 3).

Рис. 2. Структура експорту молочної продукції у 2018 р., % [розраховано за даними [3]]

Рис. 3. Структура імпорту молочної продукції у 2018 році, % [розраховано за даними [3]]

Отже, основними молочними продуктами у торгівлі України із іншими країнами були молоко, вершки та масло вершкове (продукти експорту) та сири (продукти імпорту).

ВИСНОВКИ

Розвиток молочної промисловості України за останні роки характеризувався негативними тенденціями до зниження виробництва під впливом зменшення обсягів заготівлі сировини. Проте зростання світового попиту на молочну продукцію високої якості, порівняно висока рентабельність виробництва молочної продукції в Україні (у 2018 р. операційна рентабельність виробництва молочних продуктів – 3,31 %), сприятливі природного екологічні умови для вирощування корів молочних порід та інші аспекти можуть забезпечити перспективи розвитку цього сектору промисловості.

Зважаючи на тенденції у виробництві молока, можна виділити окремі аспекти, зокрема наступні.

1. З роками заготівля молока у сільському господарстві динамічно зменшується, водночас зменшується частка його виробництва домашніми господарствами (71,94 % у 2019 р. проти 77,53 % – у 2013 р.). Відповідно спостерігається перехід до підприємницьких форм ведення молочного скотарства. Такі тенденції можна трактувати як позитивні, оскільки, якість молока заготовленого на підприємствах більша, легше контролювати та прогнозувати обсяги заготівлі, у підприємствах можна удосконалювати технології та впроваджувати інновації та інше. Проте на сьогодні необхідно стимулювати фінансові та інвестиційні

процеси для розбудови ферм та збільшення поголів'я худоби на підприємствах, щоб компенсувати втрати від зменшення заготівлі молока домогосподарствами.

2. Обсяги глибинної промислової переробки молока (виробництво масла та сиру) знизились за останні роки на 29,95 %, а основним видом виробництва залишається базовий продукт – молоко. Як наслідок, зростає ризик імпортозалежності від продуктів глибинної переробки (наприклад, за 2018 р. імпорт сирів зріс на 37,08 %, масла вершкового – на 46,34 %). Відповідно необхідно стимулювати розвиток переробки молока, оскільки як зовнішній, так і внутрішній попит на ці продукти у перспективі зростатиме.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Україна увійшла в ТОП-5 світових експортерів вершкового масла. Асоціація виробників молока. URL: <http://avm-ua.org/uk/post/avm-ukraina-vvijsla-v-top-5-svitovih-eksporteriv-verskovogo-masla>
3. Митна статистика. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/ms/>

References

1. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian).
2. Ukraine is in the TOP-5 world exporters of butter. Milk Producers Association. URL: <http://avm-ua.org/uk/post/avm-ukraina-vvijsla-v-top-5-svitovih-eksporteriv-verskovogo-masla> (in Ukrainian).
3. Customs statistics. Official site of the State Fiscal Service of Ukraine. URL: <http://sfs.gov.ua/ms/> (in Ukrainian).